

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Петрикiва Володимира Iвановича

«Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991 рр.)»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами

На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки актуальним стає дослідження змісту освіти у вищих начальних закладах України на різних етапах її розвитку. Вивчення історичної освіти посилюється великим суспільним значенням: потребами розбудови національної системи освіти; оновлення змісту історичної освіти, відповідно до європейської освітньої традиції; виховання національно свідомих істориків, озброєних сучасною методологією, професійною етикою і національно-громадянськими цінностями.

Актуальність дослідження зумовлене особливим місцем, яке посідає історична освіта в житті суспільства. Вона може бути як консолідувальним чинником – сприяти взаєморозумінню між людьми, народами та державами, так і роз'єднувальним чинником, що посилюватиме ворожнечу між людьми та народами. Як зазначає Петрикiв В. І., вивчення історичної освіти радянського періоду є надзвичайно важливим для роботи над програмами і підручниками, враховуючи різний історичний досвід, наявність відмінних історичних пам'ятей в окремих етнічних та регіональних спільнотах України.

Викладені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження В. І. Петрикiва, предметом якого обрано «процес розвитку змісту історичної освіти в університетах, педагогічних та учительських інститутах України в 1945 – 1991 рр.» (с. 6).

Важливо зазначити, що дисертаційне дослідження виконане відповідно до планів кафедри педагогіки та методики початкової освіти «Динаміка комплексної теоретичної і практичної підготовки вчителя початкових класів

відповідно до професіограми і перманентної модернізації початкової освіти» (державний реєстраційний номер 0116U003881) і кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти «Формування цінностей особистості в європейському освітньому просторі: теорія та практика» (державний реєстраційний номер 0113U001233) Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться у дисертації

У результаті дослідження дисертант проаналізував рівень наукової розробленості досліджуваної проблеми, до наукового обігу ввів значну кількість архівних матеріалів, які розкривають процес формування змісту вищої історичної освіти. На сторінках дисертації висвітлено вплив політично-ідеологічних чинників на розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні, показані характерні риси та особливості навчальних планів, програм, підручників у досліджуваній період.

Нові факти, одержані здобувачем

Дисертаційна робота В. І. Петриків є комплексним дослідженням, у якому завдяки аналізу архівних матеріалів, опублікованих документів, навчально-методичної літератури, публікацій у історичній та педагогічній періодиці досліджуваного періоду, а також систематизації фактичного матеріалу із значної кількості джерел проаналізовано проблему розвитку змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991), яка на сьогодні не отримала всебічного й об'єктивного висвітлення.

Вважаємо, що елементи наукової новизни є коректними, їх кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Детальне ознайомлення з текстом дисертації В. І. Петриків дає підстави стверджувати, що робота дисертанта відзначається фундаментальністю, ґрунтовністю дослідження. Варто відзначити добру структурованість роботи, логічність викладу, якісне оформлення наукового апарату.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною базою, ретельним, усебічним вивченням і критичним аналізом наукових праць. Джерельна база роботи справляє позитивне враження. Джерела, включені до списку використаної літератури, насамперед архівні свідчать про глибоке опрацювання проблеми, і високий рівень наукової підготовки автора, його наукову зрілість.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом

Ознайомлення з текстом дисертації В. І. Петриківа дає змогу стверджувати, що робота характеризується доказовістю та ґрунтовністю дослідження. У першому розділі дисертант вивчає наукову розробленість теми, виявлену літературу класифікує на радянську, сучасну українську та діаспорну історіографію, наводить характерні риси кожної з цих груп. В очі впадає аналіз використаної у роботі широкої джерельної бази, передовсім матеріалів Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Державного архіву Львівської області. Це – матеріали про роботу університетів, інформація обкомів КП(б)У про перебудову кафедр суспільних наук, стан викладання історії України в університетах, звіти про роботу кафедр історії, накази Міністерства, директивні вказівки з питань методичної роботи, листування з ЦК КП України, Радою Міністрів УРСР з питань поліпшення навчально-виховної роботи у вишах УРСР тощо.

Аналіз педагогічної літератури дав змогу дисертантові розглянути термінологічну базу дисертаційного дослідження, а саме уточнити терміни «освіта», «зміст освіти», «зміст вищої освіти», «навчальний план», «навчальна програма», «навчальний предмет» та ін. Під терміном «зміст вищої історичної освіти», В. І. Петриків розуміє сукупність змісту усіх історичних навчальних дисциплін (вітчизняна історія, всесвітня історія, спеціальні історичні дисципліни), що викладаються у вищому навчальному закладі.

Беручи до уваги педагогічний детермінант, тобто появу офіційних документів, які змінювали зміст історичної освіти у ВНЗ України дисертант виділив чотири періоди, а саме:

- I (1945 – 1956) – «сталінська» візія історії у змісті вищої історичної освіти. Цей період складається з двох підперіодів: I-й – 1945 – 1947 рр. – варіативність змісту вищої історичної освіти, перехід до жорсткої ідеологізації та русифікації вищої освіти; II-й – 1947 – 1956 рр. – остаточне утвердження «сталінської» концепції історії у змісті історичної освіти у ВНЗ України;

- II (1956 – 1967) – поміркована сцієнтизація змісту історичної освіти у ВНЗ України;

- III (1967 – 1987) – впровадження до змістових компонентів вищої історичної освіти консервативно-ідеологічних тенденцій;

- IV (1987 – 1991) – відновлення наукових і національних орієнтирів змісту історичної освіти у вищих навчальних закладах.

Вважаємо цю періодизацією науково обґрунтованою та такою, що об'єктивно відображає процес розвитку змісту історичної освіти у вищих навчальних закладах України у радянський період.

У другому і третьому розділі дисертаційного дослідження автор розкриває процес трансформації змісту історичної освіти, показує вплив партійної ідеології на цей процес. Дисертант доводить, що навчальні плани та програми, науковий доробок істориків переглядалися відповідно до партійних постанов. Як наслідок багато історичних періодів, фактів, імен взагалі не вивчалось, ідейний зміст історичних дисциплін став важливішим за науковий.

На підставі аналізу постанов, навчальних програм, підручників, Петриків В. стверджує, що студенти у вищих навчальних закладах України вивчали російськоцентричну концепцію історії, яка декларувала спільність походження українського та російського народів, прагнення українського народу завжди жити спільно з російським, позитивний вплив братнього російського народу на український тощо.

Аналізуючи процес розвитку змісту вищої історичної освіти у 1950 – 1980-х рр., автор справедливо зазначає, що в цей період він збагачувався

постановами, прийнятими з нагоди відзначення ювілейних дат. Дисертант встановив, що тільки у період суспільно-політичних змін у період перебудови Радянського Союзу, почалися позитивні зміни у формуванні змісту історичної освіти: замість курсу «Історія КПРС» почав читатися курс «Соціально-політичної історії XX століття», замість дисципліни «Науковий атеїзм» запроваджувалося вивчення історії релігії і атеїзму, насамкінець низка ВНЗ запровадила вивчення історії України у своїх стінах.

Позитивним вважаємо виокремлені і аргументовані характерні риси змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991 рр.), а саме: перебування історії у полоні комуністичної ідеології, класовість та партійність, формаційний підхід, міфологізація історії, акцентування на політичній та економічній історії, русифікація та ін.

Значення одержаних результатів для науки й практики

На нашу думку, проведене дослідження має суттєві наукові та практичні здобутки. З урахуванням результатів дослідження запропонована автором програма навчальної дисципліни за вибором студента «Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991)» для викладання студентам вищих навчальних закладів. Основні положення роботи можуть бути використані при складанні навчальних планів, програм, підготовці підручників і навчальних посібників з історії педагогіки та історії України; при складанні загальних та спеціальних курсів з новітньої історії України, історії педагогіки (освіти, культури), культурології; для подальшого реформування національної системи вищої історичної освіти, її демократизації і гуманізації.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях

Основні результати дослідження відображено в 11 публікаціях (з них 9 одноосібних), у тому числі: 5 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК України; 1 закордонна публікація; 5 – у збірниках матеріалів конференцій.

Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам ДАК України та «Порядку

присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника». Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Основні положення дисертації широко апробовані на дев'яти міжнародних та одній регіональній наукових конференціях. Відтак вважаємо, що дисертація загалом пройшла належну апробацію.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації

Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам, що ставляться МОН України. Текст автореферату В.І.Петриківа відображає основні положення, зміст, результати і висновки його дисертаційного дослідження.

Дискусійні положення та зауваження

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити декілька зауважень та рекомендацій:

1. Історична освіта є сукупністю тих навчальних дисциплін, які спричиняють колосальний вплив на формування світогляду молодого покоління, становлення їх національно-громадянських цінностей. Тому, на нашу думку, доречно було б показати як впливав зміст історичної освіти на формування світогляду тодішніх студентів ВНЗ України.

2. На наше переконання, доцільним у роботі було б застосування контекстуально-компаративістичного аналізу змісту історичної освіти у ВНЗ УРСР, що дозволило б порівняти зі змістом історії у вищих навчальних закладах інших республік Радянського Союзу.

3. У роботі дисертант аналізує зміст історії у ВНЗ України радянського періоду. Цікаво було б простежити вплив радянської концепції історії на сучасні навчальні програми, підручники та іншу навчально-методичну літературу.

4. У своєму дисертаційному дослідженні Володимир Іванович зазначає характерні риси змісту історичної освіти, головню зосереджує свою увагу на його негативних рисах. Щоправда, автор зазначає, що зміст історії був спрямований на виховання патріотизму, любові до Батьківщини, гордості за свою державу. На нашу думку, доцільно було б більше розкрити позитивні риси змісту вищої історичної освіти у досліджуваний період.

Зазначимо, однак, що висловлені зауваження й побажання суттєво не впливають на загалом високий науковий рівень дисертаційного дослідження, яке є самостійним, оригінальним, завершеним на даному етапі і засвідчує ґрунтовну науково-методичну підготовку його автора. Вважаємо, що дисертаційне дослідження «Розвиток змісту вищої історичної освіти в Україні (1945 – 1991 рр.)» повністю відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, а його автор – Петриків Володимир Іванович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки Житомирського державного
університету імені Івана Франка

О. М. Борецько

Проректор з наукової
та міжнародної роботи,
доктор педагогічних наук,
професор

Н.А.Сейко